

Nathalie de Visser

Toekomst voor de **verdronken dorpen** in Zeeland

Een nieuwe inventarisatie en 'experience'

We reageren verbaasd wanneer we op het journaal de zoveelste aardbeving zien waarbij hele dorpen worden weggevaagd van de aardbodem. Waarom blijven die mensen dáár wonen? En na die aardbeving herbouwen ze gewoon hun huizen op dezelfde plek. Maar zo vreemd is dat niet. Wij doen dat ook, net zoals onze voorouders. Het is één van de vele constatering die langskomen wanneer je onderzoek doet naar de geschiedenis van de verdronken dorpen. In het kader van een 'Verdronken Dorpen Experience', die de provincie Zeeland wil opzetten wordt nieuw onderzoek naar de verdronken dorpen gedaan.

Verdronken dorpen

Overall ter wereld vind je wel ergens verdronken nederzettingen. Van de grote mythe van Atlantis tot de stad Heraklion (bij Alexandrië in Egypte), en ook in Engeland en Wales kennen we verdronken plaatsen zoals Lyonesse en Cardigan Bay (Cantre'r Gwaelod). In Vlaanderen liggen ze in de kustvlakte, waarvan het gerecon-

strueerde vijftiende-eeuwse vissersdorp Walraversijde een sprekend voorbeeld is.¹ Waar ze ook liggen, hun naam gaat vaak gepaard met verhalen, legendes en sagen over zeemeerminnen met verloren zeemeerminnen en sirenes. Ook in Nederland is het fenomeen van de verdronken dorpen niet beperkt tot Zeeland en komen ze voor in Zuid-Holland, West-Brabant, Groningen, Friesland en zelfs in Overijssel. Maar eerlijk is eerlijk, de meeste verdronken dorpen bevinden zich in de provincie die genoemd is naar het land in zee: Zeeland. Volgens de laatste telling in mijn onderzoek uit 2017 liggen of lagen er 205 van deze dorpen, steden en gehuchten binnen de huidige provinciegrenzen.

Nieuw overzicht voor Zeeland in 2018

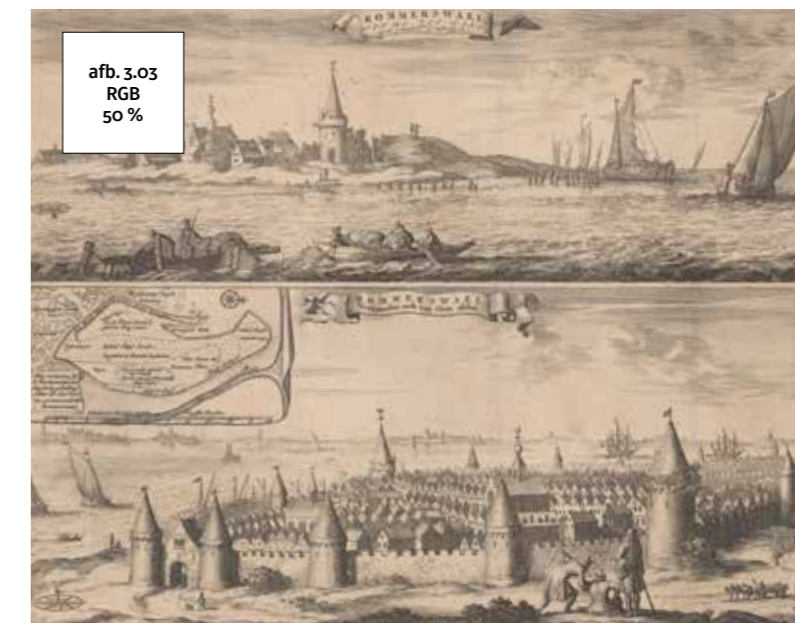
De Gedeputeerde van Cultuur maakte een aantal jaren geleden de opmerking dat we in Zeeland op zoek moeten gaan naar ons Pompeï. Hij refereerde aan de beroemde Italiaanse vindplaats

▼ Deze prent uit 1696 laat het dorp Reimerswaal zien, voor- en nadat het verdronk. Volgens maker van de prent Jan Luyken is het dorp 'aende zee-kant meest geinundeert of wegh-gespoelt'.

vanwege het feit dat in Zeeland vindplaatsen in de bodem vaak goed bewaard zijn gebleven door de zuurstofarme context van veen en klei. Of dat ook geldt voor de verdronken dorpen, is nog maar de vraag. In opdracht van de provincie Zeeland wordt nu gezocht naar dit zogenaamde Zeelandse Pompeï en wordt onderzocht of een 'verdronken dorpen experience' het onderwerp tastbaar kan maken voor het grote publiek.

Het onderzoek naar verdronken en verdwenen nederzettingen is al eeuwen aan de gang. Blootgespoelde archeologische resten spreken tot de verbeelding. Dit is zeker het geval bij de vondst van resten van de Romeinse tempel en vele Nehalennia-altaren bij Domburg in 1647. Maar ook de verdronken stad Reimerswaal trok in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw veel bezoekers, die de mooiste vondsten meenamen naar huis. Bekend is de collectie van Van Beuningen, die een grote hoeveelheid pelgrimsinsignes bevat.

In 2000 werd in de uitgave *De Schelde, verhaal van een rivier* een overzichtskaart van de verdronken dorpen in Zeeland gepubliceerd, weliswaar zonder plaatsnamen. Een eerste update van deze kaart met namen en jaartallen van ondergang is opgenomen in de publicatie *Sluimerend in Slik* uit 2004. Op deze kaart werd een overzicht gegeven van 117 verdronken kerkdorpen in Zeeland. Deze locaties werden in 2014 in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Zeeland opgenomen en vormden het uitgangspunt van mijn onderzoek. In het boek wordt een definitie gegeven van het 'verdronken dorp', omdat niet alle dorpen die verdwenen zijn en onder water liggen ook daadwerkelijk verdronken zijn; ze konden ook door een andere

afb. 3.03
RGB
50 %

oorzaak hun einde vinden. Een voorbeeld hiervan is Onze Lieve Vrouwe op Zee in de gemeente Schouwen-Duiveland. Dit dorpje werd overstoven door duinzand en verdween in de zeventiende eeuw van de kaart.

In 2009 werden initiatieven genomen tot het oprichten van een monument voor de verdronken dorpen. Dit verliep echter

afb. 3.12
RGB
96 %

afb. 3.13
RGB
65 %

◀ Onder begeleiding van een archeoloog bezoeken geïnteresseerden de resten van Tolsende. Het dorp werd in 1530 en 1532 weggevaagd door stormvloed.

▲ Tegenwoordig is het een natuurgebied, maar voor de Sint-Felixvloed in 1530 telde het Verdronken Land van Zuid-Beveland achtien dorpen en de stad Reimerswaal.

heel moeizaam en daarna bleef het een tijdje stil rond dit thema. Dit kwam door bezuinigingen, maar ook door de verschuiving van de zorg voor erfgoed en de kennis ervan van hogere naar lagere overheden. Daardoor werden overzichtswerken niet snel meer gemaakt. Met het herijken van de kerntaken van de overheden, de privatisering van instellingen en nieuwe visies in het kader van kustbeleid, toerisme en Erfgoedwet is de grootste schatkamer van Zeeland weer in beeld gekomen.

Schriftelijke en digitale bronnen

Mijn onderzoek naar de verdrinken dorpen begon met een uitvoerige literatuur- en archiefstudie. Naast wetenschappelijke publicaties werden historische kaarten bestudeerd. Oude kaarten geven de verdrinken dorpen vaak weer tot ver na hun ondergang. De overzichtskaarten werden gebruikt om het bestaan van dorpen in een bepaalde periode te achterhalen, maar ze hielpen ook de overstromingen beter te begrijpen. Een aantal kaarten werd gegeoreferenciert om de ligging van verdrinken dorpen nader te duiden. Dat lukt niet met grote overzichtskaarten, maar wel met meer regiospecifieke kaarten zoals die van

Horenbault voor Aendijcke (1569) en Van Deventer voor Reimerswaal (1565). Het combineren van historisch kaartmateriaal, het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), luchtfoto-databases en de huidige topografie leverde de ligging van een aantal verdrinken dorpen op, zoals bijvoorbeeld Oud-IJzendijke en Gaterne in West Zeeuws-Vlaanderen.

Het AHN laat verhogingen en structuren in het landschap zien. Sites op schorren en slikken zijn duidelijk herkenbaar. Een goed voorbeeld is Nieuwlande in het Verdrinken Land van Zuid-Beveland. Niet in alle gevallen is het AHN een bruikbare bron. Bij verdrinken dorpen onder een dik pakket van afzettingen, zoals Casuele in de Hedwigepolder, of die juist archeologisch fysiek beschermd worden, zoals Valkenisse, levert analyse van het AHN geen resultaat. Dit geldt ook voor verdrinken sites die onder de permanente waterspiegel liggen, zoals Lodijke. Opmerkelijk is dat met het AHN kleine geulsystemen kunnen worden herkend die op oude kaarten en foto's zichtbaar zijn. In een GIS-omgeving is de huidige topografie zo goed mogelijk gekoppeld aan de onderliggende informatie om zo tot een nauwkeuriger resultaat te komen.

Historische bronnen zijn van grote waarde bij archeologisch onderzoek omdat zij soms zeer nauwkeurig de locatie van verdrinken dorpen aangeven. Op deze kaart uit 1657 staan ook verdrinken dorpen als Aendijcke vermeld.

Het verdrinken dorp Aendijcke

De resten van het dorp Aendijcke liggen bij het gehucht Poonhaven, ten noordoosten van Zaamslag. Aendijcke behoorde tot de ambachtsheerlijkheid van Zaemslach, Aendijcke en Othene. Het bestond uit een kerk op een ommuurde begraafplaats en ten noorden ervan een motte, een vluchtheuvel. Er stonden verder zo'n 24 huizen. Ten zuiden en westen van de kerk waren het meestal boerenhoeven. Er was ook bebouwing naar het oosten, waar een brug de rivier de Blijde overstak richting de molen. Deze situatie is ingetekend op een kaart uit 1569, vlak voordat het dorp in 1584 overstromde. Tijdens de strijd tegen de Watergeuzen in het gebied tussen 1572 en 1576 is hier geen brandstichting geweest en de Allerheiligenvloed van 1570 heeft in de Aendijckepolder geen invloed gehad. Dit betekent dat het dorp toen het in de zomer van 1584 onder water geraakte nog intact was.

Al lange tijd was bekend dat hier in de buurt resten van Aendijcke moeten hebben gelegen. In het Schelpenmuseum in Zaamslag liggen vondsten, zoals menselijke re-

sten afkomstig van het kerkhof. Deze werden bij het graven van een watergang eind jaren zestig van de vorige eeuw aangetroffen en verzameld door Gerrit de Zeeuw, de eigenaar van het Schelpenmuseum. In 1980 heeft Adrie de Kraker onder leiding van Jan Trimpe Burger een proefsleuf gegraven ter plaatste van de kerk. Hij trof daar funderingsresten aan. Ook heeft hij meerdere proefputten gegraven ter plaatste van het kerkhof. Daar werden begravingen aangetroffen. Allemaal zaken die erop wijzen dat dit verdrinken dorp nog redelijk intact in de bodem aanwezig is. Ook op luchtfoto's uit 2011 zijn de resten nog goed te zien.

De resten van de kerk tekenen zich op deze foto's af als sporen in het graan. Door deze sporen te plaatsen op een topografische kaart, is de ligging van de kerk bij benadering af te lezen. Er werd eerst een historisch-geografisch onderzoek uitgevoerd door dr. Adrie de Kraker. Dit werd door RAAP herschreven in een bureauonderzoek, waaruit een advies volgde voor vervolgonderzoek. In 2016 startte Artefact met het veldonderzoek. Er werd begonnen met een

veldverkenning, waarbij de leden van de AWN en Werkgroep Archeologie Hulst (WAH) meehielpen.

Tijdens het uitzetten van de opdracht heeft de gemeente ook bij verschillende bedrijven geïnformeerd naar de beste onderzoekstechniek om zoveel mogelijk informatie uit de bodem te halen zonder te graven. Artefact/3D Soil kwam daarbij met een nieuwe techniek genaamd EMI (Electrisch Magnetische Inductie). Hierbij kunnen zaken tot 4 meter diepte in kaart worden gebracht. Na dit onderzoek werden de aangetroffen sporen gecontroleerd door middel van boringen. Door gericht te boren naar afwijkingen in de bodem en de gegevens te combineren met hetgeen uit het vooronderzoek bekend was, werd de kerkhofmuur teruggevonden. De gecombineerde en gefaseerde aanpak van het veldonderzoek door middel van verkennende boringen, oppervlaktekartering, geofysisch onderzoek en karterende boringen naar het verdrinken dorp Aendijcke heeft duidelijke en betrouwbare onderzoeksresultaten opgeleverd.

Recent archeologisch onderzoek

Voor de laatste acht jaar zijn de verdrinken dorpen steeds vaker onderwerp van onderzoek, mede doordat de provincie Zeeland de studie ernaar stimuleert via de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland 2017-2020. De toename van het onderzoek hangt ook samen met de invoering van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ), waarmee de verantwoordelijkheid voor het behoud van het cultureel erfgoed voor een groot deel van het Rijk en de provincie naar de gemeenten is verschoven. Dat heeft tot gevolg gehad dat archeologische verwachtingskaarten vaak gemeentelijk of regionaal werden opgesteld en dat archeologisch onderzoek werd verricht om bestemmingsplannen op te stellen. In een aantal gevallen vloeiden daar andere onderzoeksprojecten uit voort, zoals het project 'Leemten in Kennis' bij de gemeente Terneuzen.² Daarbij laat de gemeente non-destructief onderzoek uitvoeren naar de ligging en begrenzingen van een aantal verdrinken dorpen zoals Steelandt, Sint Janscapelle, en Aendijcke.

Avondmaalbekers van de verdrinken stad Bommenede ten noorden van Brouwershaven, nu gelegen in de Grevelingen. Ze maken deel uit van de verzameling van de Walker Art Gallery, van een brouwersgeslacht uit Liverpool.

Overzichtskaart 2:
Inventarisatie verdrinken dorpen 2017
1 op 225.000 (A3)

Inventarisatie verdrinken dorpen 2017

Johan,
het witte
tekstvlak
weghalen
ajb

Johan,
Heeft deze pdf
lagen?
Kan de belettering
groter?

afb. 3.09
RGB
59,75 %

Nieuwe inventarisatie

De zoektocht naar het Zeeuwse Pompeï begon met het maken van een nieuwe kaart van de verdrinken dorpen, want het was duidelijk dat het exemplaar uit 2004 verouderd was. De eerste stap om te komen tot een inventarisatie is het beschrijven van wat onder een verdrinken dorp wordt verstaan. Voor de totstandkoming van de kaart 'Overzicht verdrinken dorpen' uit 2004 werd uitgegaan van het criterium dat een verdrinken dorp een 'kerkdorp' is dat als gevolg van vloed of inundatie is verwoest of verlaten.³ De lijst van 2004 bevat 117 verdrinken dorpen, zowel nederzettingen die enkel bekend zijn uit de literatuur en van kaarten, en waarvan resten nog niet zijn teruggevonden, als namen van dorpen die we waarschijnlijk nooit zullen terugvinden omdat deze volledig door de zee verzwoegen werden.

“Voor de inventarisatie in 2017 van de verdrinken dorpen in Zeeland werden nieuwe criteria gebruikt. Dit leidde tot een lijst van 205 verdrinken dorpen”

Voor de inventarisatie in 2017 werd het begrip 'verdrinken dorp' nauwkeurig omschreven. Dit leidde tot een nieuwe lijst van 205 verdrinken dorpen. 'Verdrinken' wil zeggen door overstroming(en) teloorgegaan en/of verlaten wegens (aanhoudende) wateroverlast. Het is mogelijk dat op ongeveer dezelfde plek een nieuw dorp is gesticht, maar het gaat dan om de oudere resten die eronder liggen. Gekrompen dorpen (niet door overstroming veroorzaakt), overstoven dorpen (bijvoorbeeld Rikade), verdwenen dorpen (door ontvolking, demografische ontwikkelingen

◀ Overzicht van alle verdrinken dorpen in Zeeland die momenteel bekend zijn.

en oorlogen) worden niet meegeteld. De oorzaak van overstroming is niet relevant. Dit kan zijn als gevolg van natuurgeweld (stormvloed), maar ook door opzettelijke inundatie (Tachtigjarige Oorlog, Tweede Wereldoorlog). Het begrip 'dorp' is breed en ook verdrinken steden (bijvoorbeeld Reimerswaal) en gehuchten worden meegerekend. Het gaat om een kern of lintbebouwing (bijvoorbeeld Triniteit). Uithoven en alleenstaande boerderijen vallen niet onder deze definitie.

Wanneer een dorp door andere oorzaken is teloorgegaan, maar later onder water is geraakt, is het niet opgenomen in de lijst. Een voorbeeld is het vroegmiddeleeuwse Walcheren (Villa Walichrum), waarvan de resten vandaag gesitueerd zijn tussen Domburg en Oostkapelle in zee. De ondergang van deze nederzetting is te wijten aan invallen van de Vikingen in 837. Op de Visscher-Romankaart (1656) wordt deze plek aangeduid met 'Verdrinken woning der oude Gotthen' op het grensvlak tussen de zee en de duinengordel voor Westhove. In totaal werden vier grafvelden ontdekt waarvan dat bij Berkenbosch in 2017 nog in het nieuws kwam. Een bodemplank van een lijkst werd aan de hand van jaarringen rond 700 gedateerd en het bijbehorende skelet werd met een CT-scan onderzocht en in de late zevende of vroege achtste eeuw geplaatst.⁴ Pas in de negentiende eeuw, dus meer dan 1000 jaar na de ondergang van het Frankisch handelscentrum uit de achtste eeuw, kwam het dorp voorgoed onder water te staan.

Het onderscheid is soms moeilijk te maken. Dit geldt ook voor de nog vroegere nederzettingen uit de prehistorie en Romeinse tijd. Omdat we in theorie vanaf het neolithicum spreken van 'nederzettingen', vallen de vindplaatsen van voor die tijd niet onder de categorie 'verdrinken dorp'. Uit de Romeinse periode zijn op Walcheren resten bekend van een dijkje en een terp.⁵ Met andere woorden: in de eerste helft van de derde eeuw

▼ Bekers, potten en kannen uit circa 1300, gevonden in de resten van Oud-Rilland. Resten van het dorp zijn bij eb nog zichtbaar.

afb. 3.14
RGB
30 %

na Christus had men last van een veranderend landschap en probeerde daartegen maatregelen te treffen. Of we kunnen spreken van verdrinken nederzettingen in de midden- of laat-Romeinse tijd is (nog) niet duidelijk.

Tijdens het onderzoek is geprobeerd zo goed mogelijk de locatie van een verdrinken dorp te lokaliseren. Wat er nog van een dorp 'over' is en hoeveel er nog van een dorp 'bekend' is, kan verschillen. Soms is er uit archieven veel bekend over een verdrinken plaats, maar is niet meer duidelijk waar deze exact gelegen heeft. Ook het omgekeerde komt voor, we weten exact waar muren en funderingen liggen, maar om welk verdrinken dorp gaat het eigenlijk?

Hoe de verdrinken geschiedenis zich wel of niet laat zien, neemt ook diverse vormen aan. Sommige dorpen zijn volledig weggespoeld omdat ze midden in de ingang van de huidige Westerschelde gesitueerd waren, bijvoorbeeld Waterdunen. De ligging ervan is slechts bij benadering aan te duiden op basis

afb. 3.07
RGB
55 %

▲ In het midden van de twintigste eeuw werd het kerkhof van het verdrinken dorp Klaaskinderkerke opgegraven.

afb. 3.11
RGB > ZW
51 %

▲ Tijdens de Watersnoodramp in 1953, tot nu toe de laatste in een lange reeks overstromingen, bleef de Schelphoek niet gespaard. Het gat in de dijk werd later gedicht met caissons, maar het dorp was reddeloos verloren.

van literatuur en historische kaarten. Het is niet te verwachten dat we daar ooit nog resten van zullen terugvinden, ook al is er met de nieuwste technieken veel mogelijk. Een tweede categorie zijn dorpen die momenteel buitendijks liggen buiten de geulen en waarvan resten teruggevonden zijn, zoals van Oud-Riland. Erosie door waterafslag is hier de grootste vijand, maar ook fenomenen als de Japanse oester kunnen baksteenresten aantasten, zoals is gebleken bij het buitendijkse Nieuwlande. Een derde categorie zijn dorpen die ooit verdronken zijn, maar waarvan het land weer is ingedijkt. De resten liggen dus onder een pakket klei en/of zand bewaard, zoals Oud-Westdorpe. De meeste verdronken dorpen liggen – anders dan men zou verwachten – binnendijks.

Al deze informatie is gebundeld en in een database gevoegd. Per locatie of dorp zijn namen opgeslagen, bronnen genoteerd, en data over de 'verdrinking'. Er zijn 45 momenten van verdrinking genoteerd, maar in werkelijkheid zijn het er honderden. Het begint bij de Boomstortvloed in 838 en eindigt bij de Watersnoodramp in 1953, want jawel, toen zijn ook twee dorpen verdronken. Over Schelphoek werd dit jaar een film gemaakt die ook de naam 'Het laatste verdronken dorp' draagt. Maar voor hoe lang is het nog het laatste? In Museum Sluiskil staat vermeld dat een deel van Sluiskil in 1968 verdronk in het Kanaal. Misschien is het daarom maar goed dat er een definitie bestaat van een verdronken dorp.

Wat kunnen we leren van de verdronken dorpen?

Valt er uit het onderzoek naar de verdronken dorpen nog meer te halen dan het hoe, wat, waar en waarom? Juist met de huidige klimaatsveranderingen en ontpolderscenario's is het goed om te weten hoe men daar vroeger met overstromingen en het gevaar van de zee is omgegaan.

We moeten het verdronken dorp gaan zien als een langzaam proces waaraan meerdere factoren samenwerken. Dit is vaak een combinatie van natuurgeweld, zoals stormvloed en wateroverlast, en menselijk handelen. Bij dat laatste kunnen we denken aan geld- en machtskwesaties, oorlogen, militaire inundaties, slecht onderhoud aan dijken, sluisen en dammen, en bodemdaling door veenwinning. Door in toekomstige onder-

afb. 3.06
RGB
53 %

▲ De verhoogde woonkern van het verdronken dorp Coudorpe in de gemeente Borsele. Het verdronken dorp is nu een archeologisch rijksmonument.

zoeken een combinatie van geologie, GIS, archeologische data, archiefstukken en kaartmateriaal toe te passen, worden deze zaken duidelijker.

Er zijn belangrijke stormvloedbekend gebleven door hun omvang of de datum waarop ze plaatsvonden. Onze kennis is niet toereikend om over de werkelijke aantallen uitspraken te doen. Sommige locaties zijn tientallen malen overstroomd. Vergane locaties fungeerden nog vaak als bouwgroeve, fort of vuurbaken. Ook naar dit 'secundaire gebruik' is nog onderzoek nodig.

Het Geopark Schelde-Delta en de Verdronken Dorpen Experience

Momenteel is een nieuw Geopark in oprichting dat heel de provincie Zeeland omvat, de Brabantse Wal en delen van Vlaanderen waar de Schelde stroomt en heeft gestroomd in vroegere tijden. De pleistocene Schelde was een stelsel van meanderende rivieren dat ongeveer ter hoogte lag van het huidige Kanaal van Gent naar Terneuzen. De Schelde zelf is het verbindende thema in het park, dat vooral gaat over onderwerpen als klimaatveranderingen, hoe men daarop door de eeuwen heen heeft gereageerd met het bouwen van dijken tot aan de Deltawerken toe, de veenwinning in het achterland en militaire inundatietechnieken. Ook het zoet water behouden voor de landbouwgebieden is een belangrijk thema. De verdronken dorpen passen daar naadloos in. Ze liggen er ook middenin en vertellen het verhaal van de langzame verdrinking van ons land. Een situatie die tot op de dag van vandaag doorgaat zolang we de rivieren blijven baggeren, dijken verzwaren en het achterland blijft inklinken. De laatste watersnoodramp vond nog niet zo heel erg lang geleden plaats en op de locatie waar het debiet (verschil tussen eb en vloed) het grootst is (langs de Schelde bij Rupelmonde) en waar het Sigmaphan is ingezet, stond het water ook anno 2018 bij een januaristorm letterlijk aan de lippen!

Het is in het kader van de totstandkoming van het Geopark dat onderzocht kan worden hoe het fenomeen van de verdronken dorpen letterlijk uit de klei getrokken kan worden. De hoeveelheid verdronken sites, de verhalen over deze sites en wat er nog van over is vormen een ware schatkamer die de wereld mag komen ontdekken in Zeeland. In het Verdronken Land van

afb. 3.01
RGB
41 %

▲ In het Vlaamse Walraversijde kan men gereconstrueerde vissershuisen uit de vijftiende eeuw bekijken en zo een idee krijgen van hoe het verdronken dorp er heeft uitgezien.

- ▼ De Plompe Toren van Koudekerke is het enige bovengronds zichtbare overblijfsel van het verdronken dorp Koudekerke. Al halverwege de zestiende eeuw rukte de Oosterschelde op en verdween langzaam een deel van de zuidkant van Schouwen. Het dorp Koudekerke werd verlaten, maar de toren bleef bewaard als baken voor de scheepvaart.

afb. 3.10
RGB
77,5 %

Zuid-Beveland ligt een aantal verdronken sites buitendijks in de slikken. Bij laag water kunnen Tolsende en Nieuwlande worden bezocht. Het Oosterscheldemuseum in Yerseke vertelt naast de verhalen over de oesters, schepen en visserij ook die van de dorpen die al eeuwenlang in de Oosterschelde liggen en af en toe blootspoelen. De ideale plek om enigszins te kunnen beleven hoe het was om droge voeten te krijgen en te behouden en om te zien hoe een dorp er uitzag, met het dagelijks leven in al zijn facetten, is een Verdronken Dorpen Experience! Met de nieuwste technieken zoals virtual en augmented reality kan de bezoeker lopen door een dorp uit de middeleeuwen en direct de zaken in het echt proeven en ruiken. Maar er zijn nog meer ideeën bedacht omtrent de Verdronken Dorpen Experience. Niet enkel voor toeristen maar ook voor inwoners van Zeeland. Hierbij wordt gedacht aan het combineren van meerdere opgaves zoals het ruimtegebrek voor woningen, de energietransitie, klimaatadaptatie, landschapskwaliteit door gebruik van historie

in een nieuwbouwwijk. Anneleen Quist heeft in haar afstudeerscriptie aan de Breda University of Applied Sciences een voorstel gedaan voor 'Building with Nature'. Laten we de natuur niet overstijgen maar ermee samenwerken is het idee. Ze ontwierp een woonwijk (dorp) dat meegroeit met de natuur. De verdronken dorpen zijn daarbij niet een fenomeen uit de geschiedenis, maar zijn juist een aanleiding om kritisch te kijken naar de huidige kustverdediging! Hoe en waar deze ideeën precies invulling gaan krijgen is nog niet bekend. Doel is om in 2022 de Verdronken Dorpen Experience gereed te hebben.

Als er één locatie is waar onze fantasie niet nodig is, dan is het wel de Plompe Toren van Koudekerke. Dit is een restant van de kerk van het verdronken dorp. Deels ligt het dorp er nog, maar een ander deel is weggespoeld, zoals ook een groot deel van het Zuidland in het water is verdwenen. De Plompe Toren is het enige nog zichtbare en tastbare overblijfsel dat we hebben van de verdronken dorpen.

Verantwoording

Noten

- 1 Het middeleeuwse vissersdorp Raversijde vlakbij de huidige stad Oostende werd opnieuw opgebouwd zoals het er in de vijftiende eeuw uitzag en in 2000 opengesteld voor het publiek. De site toont vier vissershuisen en een beeld van het dagelijks leven in het dorp.
- 2 De Visser en Emaus (2014)
- 3 Kuipers (2004), 84.
- 4 Meijlink (2017), 33.
- 5 Zuidhoff en Dijkstra (2011), 67-71.

Literatuur

Kuipers, J.B. (2004), *Sluimerend slik. Verdronken dorpen en verdronken land in zuidwest Nederland*, Middelburg/Vlissingen

Meijlink, B., B. Silken en N.L. Jaspers (2017), *Zee en van Tijd. Grasduinen door de archeologie van 2500 jaar Domburg en het Oostkapelse strand*, Amsterdam

Quist, A. (2018), *De Doorbraak. Een ontwerp voor het verdronken dorp dat niet kan verdrinken*, Afstudeerscriptie bachelor Urban Design NHTV University of Applied Sciences. Geopark ScheldeDelta Studiereeks nr. 001, Middelburg.

Strydonk, M. van, en G. Mulder (2000), *De Schelde, verhaal van een rivier*, Leuven

Visser, N.J.G. de en R. Emaus (2014), *Project Leemten in Kennis, Gemeente Terneuzen. Notitie buitengebied en bedrijventerreinen*, Terneuzen (Artefact Rapport 26)

Visser, N. d., & Weerd, H. d. (2017). *Scaldis Emerge - Verdronken dorpen in Zeeland*. Middelburg: Edufact Advies in Erfgoed, Grijskerke.

Zuidhoff, F. en J. Dijkstra (2011), 'De oudste dijk van Zeeland? Vondst van een dijkje en een terp uit de Romeinse tijd op Walcheren', in: *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* 20, nr. 2, 53-61

Over de auteur

Nathalie de Visser is oprichter van het adviesbureau Edufact, dat in samenwerking met vaste partners en specialisten adviseert op de gebieden van archeologie, bouwgeschiedenis, cultuurhistorie, erfgoededucatie en toerisme.